Kredit risklarini aniqlash

Eshboyev Shahobiddin Anorqul o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot

universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqolada tijorat banklarida kredit risklarini aniqlashning nazariy va uslubiy asoslari yoritilgan. Kredit riskini aniqlashda qo'llaniladigan sifat va miqdoriy usullar, jumladan moliyaviy koeffitsientlar tahlili, skoring modellari, ekspert baholash usullari va ogohlantiruvchi ko'rsatkichlar tizimi ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari asosida kredit risklarini o'z vaqtida va aniq aniqlash imkonini beruvchi kompleks yondashuvni joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kredit riski, riskni aniqlash, moliyaviy koeffitsientlar, skoring, ekspert baholash, ogohlantiruvchi ko'rsatkichlar, kredit qobiliyati.

ВЫЯВЛЕНИЕ КРЕДИТНОГО РИСКА

Аннотация. *В статье освещены теоретические и методические основы выявления кредитного риска в коммерческих банках. Рассмотрены качественные и количественные методы выявления кредитного риска, включая анализ финансовых коэффициентов, скоринговые модели, методы экспертной оценки и систему индикаторов раннего предупреждения. На основе результатов исследования разработаны предложения по внедрению комплексного подхода, обеспечивающего своевременное и точное выявление кредитного риска.*

Ключевые слова: *кредитный риск, выявление риска, финансовые коэффициенты, скоринг, экспертная оценка, индикаторы раннего предупреждения, кредитоспособность.*

IDENTIFICATION OF CREDIT RISK

Abstract. *The article highlights the theoretical and methodological foundations of credit risk identification in commercial banks. Qualitative and quantitative methods of credit risk identification are examined, including financial ratio analysis, scoring models, expert assessment methods, and early warning indicator systems. Based on the research results, proposals for implementing an integrated approach that ensures the timely and accurate identification of credit risk are developed.*

Keywords: *credit risk, risk identification, financial ratios, scoring, expert assessment, early warning indicators, creditworthiness.*

Kredit riskini o'z vaqtida va to'g'ri aniqlash tijorat banklarida risk-menejment tizimining boshlang'ich va eng muhim bosqichi hisoblanadi, chunki keyingi barcha baholash, monitoring va kamaytirish choralarining samaradorligi aynan riskni qanchalik aniq va erta aniqlashga bog'liq. Kredit riskini aniqlashning nomukammal tizimi banklarning kredit portfeli sifatini yomonlashtirishga va moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin, shu sababli ushbu jarayonning uslubiy asoslarini takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Kredit riskini aniqlashning eng keng tarqalgan usullaridan biri qarz oluvchining moliyaviy hisobotlari asosida hisoblanadigan koeffitsientlar tahlilidir. Likvidlik, moliyaviy barqarorlik, aylanma va rentabellik koeffitsientlari qarz oluvchining joriy moliyaviy holatini va kredit majburiyatlarini bajarish qobiliyatini tavsiflaydi. Ushbu usulning afzalligi uning soddaligi va tushunarliligida bo'lsa, kamchiligi sifatida faqat retrospektiv ma'lumotlarga asoslanishini ko'rsatish mumkin.

Zamonaviy bank amaliyotida kredit riskini aniqlash uchun statistik va ekonometrik usullarga asoslangan skoring modellaridan keng foydalaniladi. Skoring modellari qarz oluvchining turli xususiyatlarini (moliyaviy ko'rsatkichlar, kredit tarixi, demografik ma'lumotlar) hisobga olgan holda uning

defolt ehtimolini miqdoriy baholash imkonini beradi, bu esa kredit qarorlarini qabul qilish jarayonini tezlashtiradi va sub'ektiv omillarning ta'sirini kamaytiradi.

Miqdoriy usullar bilan bir qatorda kredit riskini aniqlashda ekspert baholash usullari ham muhim o'rin tutadi, ayniqsa yangi tashkil etilgan korxonalar yoki noan'anaviy faoliyat yurituvchi qarz oluvchilar bo'yicha, ular haqida yetarli statistik ma'lumot mavjud bo'lmagan hollarda. Ekspert baholash qarz oluvchining boshqaruv sifati, biznes-rejasining realligi va tarmoq istiqbollari kabi miqdoriy ko'rsatkichlarda aks etmaydigan omillarni hisobga olish imkonini beradi.

Kredit riskini mavjud kredit portfeli doirasida aniqlash uchun ogohlantiruvchi ko'rsatkichlar (early warning indicators) tizimidan foydalaniladi, ular to'lovlar bo'yicha kechikishlar, hisob-kitob hisobvaraqlaridagi harakatlarning kamayishi va moliyaviy hisobotlardagi salbiy tendensiyalar kabi belgilarni o'z ichiga oladi. Bunday tizimning mavjudligi bank xodimlariga kredit sifatining yomonlashish xavfini oldindan aniqlash va tegishli choralarni o'z vaqtida ko'rish imkonini beradi.

Kredit riskini aniqlashning yuqori aniqligini ta'minlash uchun miqdoriy (koeffitsientlar tahlili, skoring) va sifat (ekspert baholash, ogohlantiruvchi ko'rsatkichlar) usullarini birgalikda qo'llovchi kompleks yondashuv zarur. Bunday yondashuvni joriy etish, ayniqsa milliy kredit byurosi ma'lumotlar bazasini kengaytirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali, O'zbekiston tijorat banklarida kredit riskini aniqlash tizimining sifatini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Xulosa. *O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, kredit riskini samarali aniqlash miqdoriy usullar (moliyaviy koeffitsientlar tahlili, skoring modellari) bilan sifat usullarini (ekspert baholash, ogohlantiruvchi ko'rsatkichlar tizimi) uyg'unlashtirgan kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu usullarni birgalikda qo'llash va ularni raqamli texnologiyalar hamda kredit axboroti tizimlari bilan integratsiya qilish tijorat banklarida kredit riskini erta va aniq aniqlash imkoniyatini kengaytiradi hamda kredit portfeli sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.*

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bessis J. Risk Management in Banking. — 4th ed. — Chichester: Wiley, 2015.
2. Saunders A., Cornett M.M., Erhemjamts O. Financial Institutions Management: A Risk Management Approach. — 10th ed. — New York: McGraw-Hill, 2021.
3. Koch T.W., MacDonald S.S. Bank Management. — 8th ed. — Boston: Cengage Learning, 2014.
4. Лаврушин О.И., Валенцева Н.И. Банковские риски: учебник. — М.: КНОРУС, 2020.
5. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the Management of Credit Risk. — Basel: BIS, 2000.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarida aktivlarni tasniflash va ularga nisbatan zahiralar shakllantirish tartibi to'g'risidagi Nizom.